

Typické znaky kritického myšlení

1. KM je myšlení nezávislé, samostatné.

Každá osoba si vytváří své vlastní názory, hodnoty a přesvědčení. Nikdo nemůže kriticky myslet za vás. Studenti a žáci tudíž musejí pociťovat svobodu myslet za sebe samé, rozhodovat o složitých otázkách, které se jich týkají. Kritické myšlení nemusí být nutně originální, protože člověk může přijmout myšlenku nebo přesvědčení od druhé osoby a přitom je pořád vnímat jako své vlastní. Ve větě "Souhlasím s tebou" nalézáme uspokojení a jistou sílu, a nepochybně se i kriticky myslící lidé dostávají do souhlasu s jinými. Je ovšem naprosto podstatné, že každý se rozhoduje za sebe, myslí za sebe.

„Nezávislost myšlení je tedy první a možná nejdůležitější vlastností kritického myšlení.“

2. Informace a informovanost jsou výchozím bodem kritického myšlení, ne cílem.

"Nemůžeš přemýšlet s prázdnou hlavou." Abychom mohli vést složité úvahy, potřebujeme docela hodně "surovin", faktů, nápadů, textů, teorií či hypotéz, dat, pojmů. Vůbec nechci tvrdit, že kritickým myšlením se má nahrazovat tradiční učení se faktům, ale také nehodlám tvrdit, že by pouhé učení faktům bylo dostatečné. Už velmi malé děti jsou schopny nezávislého, kritického myšlení. KM je proces, který skutečně provádějí studenti a učitelé i vědci s fakty, která se naučili.

(tzn. o faktech přemýšlím, snažím se je chápat, spojovat do souvislostí)

3. Kritické myšlení hledá a předkládá otázky a problémy.

Je nutné klást si otázky, učit se řešit problémy, být zvědavý.

Kritické myšlení začíná otázkami a problémy, které se mají řešit. Zvědavost je totiž základní vlastnost života. Jsme zvyklí hledat ji spíš u malých dětí v základní škole než u studentů na gymnáziu nebo na univerzitě, a to je dost smutné znamení toho, jak pobyt ve školách působí na mysl mladého člověka. Ale skutečné učení se na každé úrovni vyznačuje snahou řešit problémy a odpovídat na otázky, které povstávají z žákova vlastního zajmu a z jeho potřeb.

Brazilský pedagog Paolo Freire tvrdí, že potřebujeme nahradit tradiční vzdělávání, které nazývá "bankovní", protože v něm učitel investuje, dělá "úložky" do mysli studentů. Jeho náhradou má být vzdělávání v "stavění problémů", v němž se studenti potýkají s význačnými problémy světa kolem sebe.

Učitelova práce v přípravě hodin spočívá tedy v tom, aby zjistil, jaké problémy studenti mají, a aby pomáhal žákům formulovat jejich vlastní problémy od chvíle, kdy už jsou toho schopni.

4. Kritické myšlení hledá promyšlená zdůvodnění.

KM učí umění argumentace a klade důraz na používání rozumu pro složitá rozhodování o činech nebo o hodnotách. Například Robert Ennis definuje kritické myšlení jako "rozumné rozhodování o tom, co dělat a čemu věřit".

Kritičtí myslitelé si vytvářejí vlastní řešení problémů a snášejí pro tato řešení dobré argumenty a přesvědčivé důvody. Vědí, že existuje více než jedno řešení, a proto usilují, aby prokázali, jakou logičností a praktičností vyniká to jejich řešení.

5. Kritické myšlení je myšlením ve společnosti.

Myšlenky jsou ověřovány a zdokonalovány tím, jak se o ně dělíme s ostatními. Filozofka Hanna Arendtová říká: "K dosažení výtečnosti je vždycky potřeba přítomnosti druhých lidí."

Když diskutujeme, čteme, debatujeme, nesouhlasíme a také si užíváme předávání a přijímání myšlenek, zapojujeme se do procesu, který prohlubuje a propracovává naše vlastní postoje a názory. Učitelé kritického myšlení proto využívají mnoha výukových strategií, kterými podněcují dialog a diskusi, také práci ve skupinách, debaty a vůbec rozmanité způsoby zveřejňování psaných prací studentů.

6. Psaní je pro kritické myšlení nejcennějším nástrojem.

Psaní nutí studenta být aktivní. Psáním se myšlení žáků stává viditelným a dostupným pro učitele. Psaní je nezávislé myšlení a vyžaduje od autora, aby zapojoval své dosavadní znalosti a vědění. Dobře napsaný text vždy usiluje o to, aby se něco vyřešilo a aby se čtenáři dostalo odpovědí. Psaní je od podstaty věc společenská, protože kdo píše, musí si vždy být vědom přítomnosti svého čtenáře.

Psaní je pro žáky náramně těžké, je to nejtěžší práce, kterou dostávají.

(Zkrácená verze přednášky, jejímž autorem je docent americké literatury na Hope College v Hollandu ve státě Michigan v USA a lektor-dobrovolník pro program RWCT v ČR a Arménii. Přednáška byla vyslovena na Letní škole RWCT v Podlesí, 25. července 2000.)